

**TANDHEELKUNDIGE AANKONDIGINGEN
UIT NEDERLANDSCHE COURANTEN
VAN VROEGER ¹⁾**

DOOR

G. H. BISSELING.

Inleiding.

Eenigen tijd geleden kwamen in een Haagsch dagblad een tweetal hoofdartikelen voor over: „Tandartsen en Reclame”.

Met belangstelling las ik die artikelen en heb weer eens voor de zooveelste maal kunnen constateeren, dat ook 'n intellectueel over ons zeer slecht is ingelicht. Echter, trots lexica en handboeken, is het zelfs voor 'n knap journalist onmogelijk alles te weten en mogen en kunnen wij van hem volstrekt geene volledige bekendheid met de stroomingen, die in ons tandheelkundig wereldje aanwezig zijn, verwachten. Wèl echter, dat 'n hoofdredacteur, vóór hij belangrijke zaken aan zijne geachte abonné's mededeelt, zich voldoende deskundig laat voorlichten, opdat hij de Waarheid — die hij toch ook in reclame eischt — en de Nauwkeurigheid kan betrachten.

Het is den schrijver wellicht ontgaan, dat ethische eischen aan geneeskundigen reeds vroeg gesteld werden, ja, dat ze zelfs voor barbiers en chirurgijns, op wie de doktoren van vroeger met geringschatting neer zagen, bestonden. 'n Bewijs? Lees de voorrede van het post-incunabel: „gheprent tot Utrecht, op den hoeck van Sint Martens toorn. In den gulden

¹⁾ Voordracht gehouden voor de T. S. V. „John Tomes”.

Leeu, anno, 1535. „Tot ten beminden lezer" voert de schrijver van: Dits dat hantwerck der cirurgien het woord en geeft ethica voor de jonge chirurgijns. „Ghi en sult gheen dinc om gheltswille bestaen, dat onmoghelijk is, of nz wel gheschien en magh, opdat ghij geene quaden naem en verwerfft. Ghij en sult u selven niet prijsen noch den andere niet blamere." Zoo'n eenvoudig „berbier" werd dus aangezet om te hebben: „'n beetje eer in zijn donder", en de overgrootte meerderheid der tandartsen in Holland is nog gevoelig voor de spreuk:

Geld verloren, veel verloren,
Eer verloren, al verloren.

Het hangt geheel van U af, aanstaande beroepsgenooten, om ons ethisch peil niet onder dat van 'n „berbier uit 1535" te doen dalen!

Reclame maken; de aandacht op zich doen vestigen, kan op velerlei wijzen geschieden en het is volstrekt geen modern of steeds 'n verwerpelijk strijdmiddel in den strijd om het bestaan; in den strijd om betere inzichten omtrent het een en ander ingang te doen vinden.

Zijn mij niet persoonlijk — misschien rekent de bovengenoemde schrijver mij er óók toe — vele zeer geachte beroepsgenooten bekend, die zich van dit strijdmiddel bedienen?

En — dit tusschen twee haakjes — de goede gevolgen van het aanwenden van dit middel, komen in zeer vele gevallen niet persoonlijk ten goede aan die bedrijvige collega's, doch wel ten bate der gemeenschap en wetenschap.

Wanneer dan besloten is reclame te maken, dringt zich van zelf de vraag op: „Hoe maak ik de „beste" reclame?"

De advertentie-jager van het een of ander dagblad ziet uitsluitend heil in annonces; de verhuurder van 't scherm van 'n bioscoop kent niets beter dan op zijn scherm Uw naam en adres te laten projecteeren en de licht-reclame agent lacht om dit alles en zweert bij „zijn" licht. Prachtige reclamekastjes met modellen van schitterend goud brugwerk worden te koop aangeboden en heel geheim wordt men ingelicht

omtrent het verkrijgen van den een of anderen doctorsgraad sans valeur, enz. enz.

De beginner weet niet wat te doen en vraagt mij om raad.

Goede raad, dames en heeren, is duur, zeer duur, — Uw penningmeester wordt al bleek en meent misschien dat ik, in aanmerking nemende de slechte tijden, het bedrag terstond wil invorderen — doch de uitgave is wel besteed. Waarde aanvanger, volg dan dezen mijnen raad. Maak reclame; niet heden of morgen alleen, doch de geheele week, de geheele maand, het geheele jaar, Uw leven lang. Niet door het plaatsen van snorkende en misleidende advertenties, niet door prat gaan op eigen handigheid of ongemeene bedrevenheid van aangesteld personeel, niet door 't ophemelen van inrichting of instrumentarium, niet door de laffe leugen van: „pijnlooze behandeling”¹⁾ of het uitschreeuwen, dat men werkt volgens „de beste en nieuwste methoden”. Want is niet 'n eigenaardigheid dezer methoden, dat de beste niet nieuw en de nieuwste niet best zijn?

Waarom ook zoudt Gij dát doen, waartoe zelfs 'n bekwaam en fatsoenlijk tandtechnicus, hier en in 't buitenland zich niet leent en 'n betrouwbaar vroedvrouw afkeurig van is? Trekt het U zóó aan patiënten te behandelen, die Gij wint met een grooten mond en die U terstond verlaten als een ander 'n nog grooteren bek opzet? Is dát soms Uw ideaal?

Laat een dagblad adverteeren, dat zijne verslaggevers zulke gewiekste bliksems zijn; dat zijn „office” in 't bezit is van een geruischlooze type-writer, 'n rekenmachine, 'n up-to-date duplicator en dat z'n duvelstoeljager andere duvelstoeljagers in snelheid overtreft?

Adverteert soms 'n Mr. in de Rechter, dat hij de Wet op zijn duimpje kent en dat andere „confrères” eigenlijk toch maar ezels zijn en van toeten noch blazen weten?

Adverteert 'n Kerkgenootschap, dat dominee zus of zoo beter preekt dan andere eerwaarde heeren; dat de voorzanger 'n eerste prijs behaald heeft op 'n zangwedstrijd, of dat — doch genoeg er van, dames en heeren.

Ik heb den aanvanger geraden reclame te maken. En nu, de beste manier? Ik zeg U bij voorbaat ze lijkt eenvoudig, doch „bij Jove” ze is het niet. Zij bestaat slechts hierin: „steeds Uw uiterste best te doen voor Uw patiënt”.

Bij mooi of slecht weer; bij lust of onlust; als Gij goed of slecht geluimd zijt; als de werkzaamheden mee- of tegenloopen, als de zorgen U drukken, — de termijn-betaling van Uw inrichting b.v. voldaan moet worden — als Uw honorarium binnen komt, als de kinderen Uw huis op stellen zetten, als hypernerveuse patiënten juist gillettjes slaken, wanneer de dokter absolute rust voor Uwe zieke vrouw heeft aanbevolen. Gij gaat manmoedig door met Uw uiterste best te doen. Dat vormt U tot een goed tandarts, gewaardeerd door Uwe patiënten, gaarne opgenomen in den kring Uwer beroepsgenooten.

Wij zouden door geen reclame te maken aan den openbaren weg „versteend middeleeuwsch” zijn? Vroeger waren er zoo-velen die bazelden over „donkere” middeleeuwen, doch het duister dier tijden, dames en heeren, heeft door nieuwe onderzoeking zeer aan donkerheid verloren.

Doch zeer zeker, wanneer Gij op de een of andere manier gaat schreeuwen, gaat Gij zonder twijfel, tot die tijden terug; toen stonden onze voorgangers zóó schreeuwende op de markt, dat de uitdrukking: „Er hat ein Geschrei wie ein Zahnbrecher” ontstond. Gaat Gij liegen, dan gaat Gij terug tot de eerste helft der achttiende eeuw, toen men van ons zeide: *mentir comme un arracheur de dents* en adverteert Gij in de courant, och mijne lieve man, dan zijt Gij, moderne tandarts, hopeloos ouderwetsch; dat is in het geheel niet modern, dat is voor ons iets slechts uit de oude doos, daar begon men hier in Hollańd reeds voor 228 jaren mede; daarop is zeker van toepassing: „Nil novi sub sole”. Doch: praatjes vullen geen gaatjes en ik kom nu, — vergeef mij mijnheer de Voorzitter, dames en heeren, de ietwat lange inleiding — tot den hoofdschotel mijner lezing n.l.:

Tandheekundige aankondigingen uit
Nederlandsche Couranten van vroeger.

Bij het ontbreken eener hollandsche vakliteratuur blijft, om de geleidelijke ontwikkeling van ons beroep hier te lande te schetsen, niets anders over dan een langdurig en vervelend napluizen van oude couranten. Onaangename dingen moeten echter ook gedaan worden en ik deed dit met des te meer ijver, omdat in nog geen enkel land zoo'n overzicht is te zamen gesteld.

Eenige dezer aankondigingen wensch ik heden avond met U te bespreken en om — zooals het 'n tandarts betaamt — bij de dames in een goed blaadje te komen (ze vormen immers het grootste deel van zijne patiënten) — geef ik aan eene Rotterdamsche juffrouw de eer de rij der aankondigingen te openen. Zij adverteert 1693 ¹⁾ als volgt:

Werd een yder bekend gemaekt, dat de meergemelde Juffrouw Dorothea Bokstal van Rotterdam, die de konst en wetenschap heeft om Tanden in den mont te zetten, tegenwoordig voor vast woonagtig is tot Amsterdam in de Zantstraat, agter de Zuyder-Kerk naest de Trompettersgang; voor eerst soo zet sij Tanden in, dat men daer mede kan Eeten, spreken en singen, alsoock in 't gebruyk soo vast blijven staen alsof 't hun eygen Tanden waren, en geen gelt voor approbatie; sij maekt ook Tanden schoon, hoe swart of leelik sij mogen wesen; ook ongefatsoneerde Tanden kan zij een fatsoen geven, ook verkoopt zij een kostelijk Tantpoeijer, hetwelk al het quaet Tantvlees goet maekt.

Men treft hare advertenties aan van 1692—1723=31 jaren; ze schijnt getrouwd te zijn en weduwe geworden en noemt zich de Wed. Vromhout en in 1708 maakt ze in de A'damsche Courant er attent op: nademael eenige quaedaerdige menschen door Aansprekers hebben laten bekend maken, alsof de Wed. Vromhout, die de regte konst en wetenschap enz. enz. soude overleden zijn, so werd een yegelijk hiermede gewaerschouwt zig niet te laten misleiden, alsoo het onwaer is, enz.

Wie die quaedaerdige menschen geweest zijn is moeilijk

¹⁾ No. 43. A. C.

uit te maken, wel treft men in 1703 ¹⁾) aan dat „Gillis Tourneau wonende tot Amsterdam in de Kromme-elleboogsteeg aan den Dam, in 't Wapen van Gelderland, heeft 'n sekere remedie om te genesen de pijn in de Tand en hoedanig die ook mog wesen en neemt geen geld voor den lijder overtuigd is daarvan geholpen te zijn; en is ook genegen te gaen bij degene, die hem binnen dese Stad gelieve te ontbieden” en in 1705 ²⁾):

J. M. Obermüller, Stad-arts van Augsburg die voor 2 maanden in de Courant heeft gestaan, maekt als nog een ieder bekend, dat hij uyt den grond geneest de scheurbuyck, losse tanden vastmaekt; ook in een moment, daer het nodig is, de tanden en kies en trekt sonder de minste pijn, ook andere tanden inzet, alle soorten van tantpijn op een oogenblik wegneemt; geneest ook de watersugt, doet nog alle soorten van vlekken uyt het aengesicht, al sijn de patiënten daer mede geboren, gelijk hij daer van al veel proeven heeft getoond, hebbende nog onderhanden een kind van 12 Jaren, welker aengesicht met een paerdehuut tot over de neus beset is, nevens vele andere exempelen den nieuwsgierigen te tonen. Deze beroemde Mr. van alle verder mondquaelen gene uytgesondert loeert ten huuse van Jan Tols op de Botermarkt tot Amsterdam.”

De Wed. Vromhout schijnt zich omtrent 1720 met 'n zekeren Daniel Verklokken te hebben geassocieerd ³⁾); ze schijnen de affaire te hebben uitgebreid want ik lees: „bij de selve ook te bekomen een seer goet middel voor de koorts.”

In de Leydse Courant ⁴⁾) adverteert de berugte Oculist en Operateur Mr. C. F. Gunther von Neurenberg onder meer: „dat sijn Kundigheid bestaet in 't genezen der gebreken aan het Gezigt, het Gehoor, aan de Tand en Wennen, Haazemonden, Venus ziekten en Aanbeijen enz. De Tand en trekt hij

¹⁾) No. 109. A. C.

²⁾) No. 122. A. C.

³⁾) No. 27. A. C.

⁴⁾) 28 Juli 1724.

subtiel en gauw zonder merkelijke pijn, maakt de zwarte met Tarter of Kalk aangezetten Tand en weder zoo wit als ivoor en zet ook Tand in de Mond, dewelke men alle Maand maar eens uytneemt, om ze te zuivere, en die men vervolgens zelfs weder vast kan maken."

Om die Tand te maken, behoefde men echter geen chirurg te zijn; men vindt in 1725 ¹⁾:

„Een yder werd bekend gemaakt, dat Johannes de Maber, Ivoor Snijder, heeft een uytnemende konst en wetenschap om Ivoore Tand in den mond te maken op eene nieuwe iventie, fraey fatsoen, dat men daarmede kan eten, en beter spreken en de andere Tand en zal behouden, woont op de Agter gragt, over de Ossemarkt, daer de naem boven de deur staat tot Amsterdam."

De Wed. Vromhout, Johannes de Maber e.a. deden dus geene bloedige operaties.

Iets meer over de toenmalige kunsttanden komen wij te weten uit: W. Goeree's Natuurlijk en Schilderkonstig ontwerp der menschkunde. A'dam 1682. Daarin leest men op blz. 144 „De Voor-Tanden met groote Bressen uytgevallen zijnde, werden somtijds door de Konst soodanigh van ivoir wederom ingeset, dat tenminste de Mismaaktheyd daar eenigszints door weggenomen is en dat men gemeene spijs mede bijten kan. Eenige doen dit met Gouddraad, andere setten se bij paren, of meer aan malkander los in de kassen, welke laatste maniere het uytvallen seer dikwijls onderworpen is, en gemeenlijk des avonds voor 't slapen gaan moeten uytgelangt en in slagorde geset worden.

Wij hebben een Geneesheer gekend, die aan de Maaltijd sittende, over een Historitje, dat van een Juffrouw verteld wierd, die een Visgraad uyt de Keel door d'Ordinantie van een Klisterie quydt wierd, soo hartelijk lagte, dat hem al zijn ingesette Tand en op zijn Tafelbord vielen, en onder 't Lachen genoeg met grabbelen te doen had, eer hij die verstrooide

¹⁾ No. 92. A. C.

soldaten wederom in Rijen en Gelederen, dat is, op haar plaats, in zijn Tandeloose mond gemoffeld had."

Van de Tandreinigingsmiddelen, die aangeprezen werden, noem ik o.m. de Tandpoeder en zalf van Frappé ¹⁾ en het Opiatum Aromaticum, hetwelk de allervuylste Tand en in eenige dagen Yvoirwit en suyver maekt en den stinkenden adem volkomen geneest, gelijk in vele Adellijke Familiën bekend is ²⁾. In 1782 (58 jaren later) werd dit nog geadverteerd en had aan werking schijnbaar toegenomen want: het nam ook weg de kalkagtige aangroeyingen der Tand en, het verrotten van 't Tandvleesch en bederf van Tand en Kiezen belet, waarom het bij de Fransche en Hollandse Adel en Grooten veel gebruikt wordt, het Potje kost 15 st ³⁾; en het Dentifricium Anglicanum.

Is er omstreeks 1729 hier een nieuw tandverwijderingsinstrument uitgevonden of bekend geworden?

Een zekere Petrus Theobaldus Curtenius, Mr. Chirurgijn, meldt (A. C. 1729, No. 12) 'n bijzonder instrument te bezitten om tanden te trekken en Jan Becker, ook 'n chirurgijn zegt ⁴⁾: „uytgevonden te hebben en veele Jaaren gebruyckt, een Instrument, waermede hij de Tand en Kiezen kan uyttrekken op en alzo gemakkelijke wijze als Mons. Berger, gedaan heeft, die overleeden is. Doch ook Johannes Lobeck ⁵⁾ voor deezen gewoont als Meesterknecht, ten huize van Joseph Berger, Mr. Chirurgijn biedt zijne dienste aan en „gebruikt deselve Instrumenten als de overleedene heeft gedaan."

In 1735 ⁶⁾ bezochten twee buitenlandsche collega's ons land, n.l. Sr. Marchante en Sr. Grimaldi. Marchante is de eerste die zich „tandmeester" noemt en ook de eerste, die mededeelt dat hij patiënten bij tusschenpoozen behandelt, want hij nam patiënten aan „bij 't Jaer".

¹⁾ 4 Febr. 1724. L. C.

²⁾ 1728. 's-Grav. C.

³⁾ 1782. O. H. C. No. 2.

⁴⁾ 2 Febr. 29. L. C.

⁵⁾ 1729. No. 14. A. C.

⁶⁾ No. 66; 85. A. C.

Van onzen beroepsgenoot Grimaldy wordt verhaald, dat: „der einen besonderen Vortheil im Zahnausnehmen hatte, und die meisten nur mit dem nächsten besten Schlüssel heraus stiess. Da ging es nun um solche Zeit an ein Zahnausreißen an, dasz der Mann kaum Ruhe zum Essen hatte, und wer ihn nicht mit Geld bezahlte, dem wuste er keinen Danck. Beij dem fand sich nun auch ein hiesiger Kauffmann ein, der sich auf einen Sitz sechs Zähne ausnehmen liesz. Er stiesz solche in Gegenwarts etlicher vornehmen Personen mit seinem Sackschlüssel so behende nach einander heraus, dasz die Umstehenden nicht wüssten, ob das Ding gehexet sey, oder natürlich zugehe. (Breslauer Natur Geschichte Saml. XXXI).”

In 1736 leeren wij nog een Johannis Rompers ¹⁾ kennen, die „Tanden maekt in de menschen haer mond” alsmede ’n Willem Verklokken, zoon van Daniël Verklokken. Rompers annonceert tot 1749, maar erg lucratief schijnt zijn vak niet geweest te zijn, want in 1743 ²⁾ leest men: dat hij ook alle soorten van Tafel en Sakmessen en allerhand Galanterijen tot een civiele prijs verkoopt”, en van Willem Verklokken op ’t Slikvaert over ’t Paradijs tot Rotterdam vind ik ³⁾, dat hij „maekt alle soorten van Quasten voor het gery van paerden, Leye als meede Blind en Schelquasten, Gordijnkoort tot cieraad der kamers” enz.

In 1745 ⁴⁾, krijgen wij bezoek van een vrouwelijke collega en wel van: Juffrouw Durand, Tandmeesteres van ’t Hof van Brussel. Zij bezat de konst om tanden schoon te maken, uyt te trekken, zelfs de gebrokene, en de holle tanden te *vullen*. Zij geneest het bloeden van ’t tandvleesch en de scheurbuik in een korten tijd, schikt, vijlt en verdeelt de ongelijke tanden en stelt door konst gemaekte Tanden in de plaats, waar gebrek is, daar men mede eten en alles doen kan, even of het natuurlijke Tanden waren. Zij verkocht ’n tandpoeder en ’n

¹⁾ No. 64. A. C.

²⁾ No. 69. A. C.

³⁾ 1737. No. 71. A. C.

⁴⁾ No. 116. A. C.

elixer, hetwelk het tandvleesch doet groeien. Zij woonde op de Binnen-Amstel over het Diaconie Weeshuys, daer haar Uithangbord boven de deur staat.

Te Leiden ¹⁾ arriveerde in 1753 een Sieur Bello, Tand-Chirurgijn, van Venetië, die o.a. aanneemt: „de tanden die *beginnen* te bederven wederom zoo gaaf te maken als te vooren.” Hij had geregelde praktijk-uren in de Goude-Leeuw van 8—11 en van 1—4 uur.

Twee jaren later in 1755 ²⁾ krijgen wij nog een Italiaan op bezoek; n.l. Signor Ruspini. Volgens zijne advertentie had hij „verscheidene Jaaren in Engeland met veel succes geexerceerd de geneezing van het scheurbuyk van het tandvleesch”. Inderdaad schijnt hij 'n boekje uitgegeven te hebben: „A treatise on the Teeth”, waarvan 'n vijfde druk in mijn bezit is. Hij had de permissie gekregen — let wel — om gedurende de Zomer in deze Provincie te vertoeven. Hij vult volkomenlijk de gaaten of holligheden met Goud of Lood, zoodat er geen Lucht bij kan koomen en men voor nieuwe pijnen bewaard blijft. De Signor is overvloedigrijk voorzien van goede recomdatiën. Zoo van de Engelschen Adel als van verscheidene Genootschappen van Natuur- en Geneeskunde, welke hem te werk gesteld hebben en die van zijne bekwaamheid en vaardigheid in de Operatiën getuigenis geeven. Degeenen, welke hem gelieve te spreken, 't zij in de Stad of op Buitenplaatzen, gelieve hem zulks met hun Adres van hunne Woonplaats te doen weten. Sullende hij zig derwaars begeeven en niets ontvangen, voor dat tot hun genoegten de geneezing sal ten einde gebragt sijn.”

Er komt zoo langzamerhand wat meer leven in de brouwerij. Daar verschijnt in 1756 ³⁾ onze collega Lehman Joseph op 't tooneel. Zijne aankondigingen vindt men van 1756—1775, dus 19 jaren lang. Hij heeft „'n middel uytgevonden om iets op de Kies te leggen, dat hij aanstonds van selfs

¹⁾ No. 131. L. C.

²⁾ No. 52. L. C.

³⁾ No. 89. A. C.

uytvalt, al waren zij door andere afgebroken, dat 't vlees over gegroeid was en dus onmogelijk schijnt om er uytgehaald te kunnen worden." Hij verkoopt ook 'n Arabische Tand-Tinctuur voor drie pop ¹⁾ en noemt zich Tandaardt, en heeft in commissie ²⁾: „een overheerlijk zelf genesende 't quaad Zeer der kinderen en oudere Persoonen zonder onderscheyd". Hij schijnt 'n studiereis naar 't buitenland gemaakt te hebben, want in 1761 ³⁾ adverteert hij — vermaard Kies- en Tand-trekker — uit Engeland te Amsterdam terug gekeerd te zijn. Hij bragt mede een souverain Remedie om Kies- en Tandpijn te verdrijven zonder uit te haalen. Ook geneest hij de Hart-horigheit in 5 Minuten tijd al hadde dezelve 20 jaren gelaboreert. Hij schijnt dus daar in Engeland nog al wat opgestoken te hebben! Concurrentie bleef echter niet uit en daarom verzoekt hij in de Oprechte Haerlemsche Courant van 1768 ⁴⁾: „aan alle Heeren, Bedienden, Kruijers en andere Boodschaps-Loopers, die bij hem gezonden worden, op zijn naam te letten, opdat zij niet mishandeld worden in het uittrekken van Kies en Tand, doende hetzelfde zonder Pijn."

In 1771 ⁵⁾, breidt hij zijn praktijk uit en gaat nu ook: „Medicijnen verkoopen tot Geneezing der Venus-ziekte, daar zig een ieder alleen in 't Geheim Geneezen kan, zonder dat het bemerkt word van bijslapers of slaap huysen en alles daar bij te eeten en te drinken, en bij haar Werk te kunnen blijven."

In 1771 ⁶⁾, doet hij der burgerij van Amsterdam kond, dat hij door een der Professoren in de Medicijnen expres na Groningen ontboden was en daar zijne Operatie met ongehoofelijk succes verricht had. Op verzoek van eenige Heeren en Dames van Distinctie heeft hij zich daar lange dagen

¹⁾ No. 151. A. C.

²⁾ 1756. No. 154. A. C.

³⁾ No. 126. A. C.

⁴⁾ No. 28.

⁵⁾ No. 29. O. H. C.

⁶⁾ No. 152. A. C.

opgehouden. In 1773 ¹⁾), is hij van „beroemd” „voornaam” Kies- en Tandmeester geworden en waarschuwt het publiek dat er baatzuchtige lieden zijn, binnen en buiten de stad, en voornamentlijk op Kermissen, die zich op zijn naam uitgeven. Hij raadt een ieder aan „die Hem of zijn Vrouw” benodigd hebben tot het trekken der tanden of kiezen „hem” te ontbieden, en voor het laatst ²⁾), meldt hij, dat hij woont in de eerste Hoogstraat, bij de Zuider-Kerk te Amsterdam, waar zijn Beeld Levensgroot uitstaat. Hij heeft een souverain Tand- en Kiesmiddel, bestaande in eene Chemische Nagel, uitnemende terstond alle de Pijn, als men maar daarmede aanraakt aan die Tand of Kies en schoon afgevreten zijnde tot aan 't Merg, maar als dat is aangestoken, is er geen ander middel dan te laten uithaalen, die hij so wel als zijn Huisvrouw zonder Pijn uithaalt; de prijs is één Gulden; bedorvene Quaalen geneest hij in korten tijd.

Voor dat ik nu over ga tot mededeelingen over de collega's van Lehman Joseph, meen ik het een en ander te moeten mededeelen over de tandenborstel, die men voor het eerst hier aangekondigd vindt te worden verkocht als „schuyertje” bij de tinctuur van Greenough in 1757 ³⁾). La brosse à dent wordt reeds beschreven in de Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers van Diderot in 1751; het „Zahnbürstlein” in Grosses Universal Lexicon, Bd 60, van Zedler in 1749 en Fauchard heeft het in het eerste deel, bldz. 51 van zijn „Le Chirurgien dentiste” in 1728 ook reeds over borstels: „Ceux qui usent de *petites brosses*, de morceaux de drap ou de linge pour se blanchir ou nettoïer les dents”, en hij geeft reeds onzen, nu voor zeer nieuw gehouden raad: „à se laver la bouche tous les matins avec de l'eau tiède, en se frottant les dents de bas en haut et de haut en bas, par dehors et par dedans”.

Doch reeds vóór Fauchard en wel in 1698 vind ik in een

¹⁾ No. 110. A. C.

²⁾ 1775. No. 120. A. C.

³⁾ No. 22. A. C.

editie van de Medicinale en Chirurgicale Werken van Cornelis Solingen, afbeeldingen van twee soorten borstels: n.l. „de platte mond Borstel met zijn platte tongh schrapper” en van „het tandborsteltje met zijn Tongschrapper”. Wie de uitvinder der tandborstel is en waar zij het eerst gebruikt werd is met zekerheid nog niet bepaald; in 1761 kostte ze 3 stuivers het stuk ¹⁾.

Doch laat ons terugkeeren naar de collegae van onzen Lehman Joseph.

Daar zegt ²⁾ de Hr. Duroselle, Tandmeester van zijne Doorl. Hoogheid, den heere Prins van Oranje, door verscheidene luiden van rang verzorgt zijnde, dat hij tot Woensdag den 23 dezer in A'dam verblijf zal houden.

Sr. La Serre, chimiste van Montpellier, verkoopt sedert meer dan 8 jaar met succes een souverain Elixir, dat o.m. „cauteriseert de zenuwen in de tanden”.

In 1761 ³⁾, meldt Mej. Schoontje Leemans, dat zij alle Kiesen en Tandten weet schoon te maken. Doch ze kan meer als dat, n.l. zij weet ook allerhande soorte van Porselij en Glas, dat gebroken is te heelen sonder de barsten te zien.

Dan adverteert een jaar later N. J. Tomasius ⁴⁾, de van ouds beroemde Bergman, Mond- Tand- en Kiesen-Meester dat hij gaat verhuysen naar de Botermarkt, dat daar zijn Bergman zal uitsteken, benevens zijn naam. En dan waarschuwt hij zijne patiënten, dat op de kamers, die hij verlaat, wederom een Vreemde komt te wonen, die 'n dito Bord of Bergman zal uitsteken; doch het is niet „de Oude en beroemde Bergman”.

In hetzelfde jaar lezen wij ⁵⁾, dat er 'n kiezen-trekster woont op Flooienburg naast de Zuikerbakkerij tegenover de Poolse gang: de naam staat aan de deur.

¹⁾ No. 90. L. C.

²⁾ 1759. A. C. No. 47.

³⁾ No. 97. A. C.

⁴⁾ No. 51. A. C.

⁵⁾ 1762. A. C. No. 6.

De collega, die Tomasius 'n poets bakte, door zijne kamers te huren, schijnt geweest te zijn C. A. Goergsleuner, beroemde Bergman, Oculist en Tandmeester ¹⁾). Zijn Bergman staat levensgroot boven de deur en hij is te spreken tot 's avonds half elf.

De concurrentie was groot, want Tomasius maakt in 1767 ²⁾ bekend, dat hij uit Londen weder is gearriveerd en dat er Lieden zijn geweest, die zig voor de Bergman zijn Zoon hebben uitgegeven, maar dat zijn uitstrooysels en is niet waar.

In 1771 ³⁾, vinden wij B. du Rozelle, Tandmeester van Z. D. H. den Prins Erfstadhouder. Hij verkoopt o.m. „de wortel en sponsje met balijnen à 6 st.” Later gaf hij eene korte verhandeling ⁴⁾ overde Scheurbuyk en de manier om de Mond te onderhouden gratis uit.

Over coll. Tomasius moet men niet zoo min denken; in de O. H. C. van 1772, No. 35 staat te lezen, dat hij niet gelijk de Kwakzalvers op de Markt staat. „Die dezen Meester van nooden heeft kan het laten ontbieden, hetzij binnen of buiten de Stad of komen bij hem aan; de Weezen en Armen voor niet.” Welke heerlijke tijden toen men nog philantroop kon zijn!

In 1774 bezoekt ons de Chevalier de Palermo, Doctor en Chirurgijn, zeer beroemd Oculist en Tandmeester van Haare Koninklijke Hoogheden den Daufin en de Dauphine ⁵⁾ en in het zelfde nummer der courant presenteert de Wed. C. G. Mentsel haar dienst aan alle fatsoenlijke Lieden om Tanden in de Mond te zetten. Ook de H.H. Trumelly, Tandmeester van Haare Doorl. Hoogheden de Prins en Prinses van Oranje en Rood-Ermel, Hussaren-Doctor, Operateur en Tandmeester annonceeren ⁶⁾. Die Rood-Ermel opereert ook *Haaze*-monden

¹⁾ 1766. O. H. C. No. 5.

²⁾ No. 45. O. H. C.

³⁾ No. 17. O. H. C.

⁴⁾ 1774. O. H. C. No. 22.

⁵⁾ No. 44. A. C.

⁶⁾ No. 26 en 28. O. H. C.

en heeft zijn eigen Paerden. Hij woonde op de Haarlemmerdijk, het 6e huis van de Kleine Vischmarkt, daar de Husaar te Paard op de Luif staat en de Kiezen uithangen.

Was Lehman Joseph beroemd en vermaard, de collega, waarvan ik nu zal gaan verhalen overtrof hem. Het was Samuel Lehman, Joseph's zoon. Hij adverteerde van 1772 tot 1817, dus 45 jaren lang. Hij woonde in het midden van de Joode-Breestraat, eenige huizen van de Roomsche Mozes en Aronskerk. Hij noemt zich in 1774 ¹⁾, „gepermitteerd” Amsterdamse Kies- en Tand-meester. Hij was te spreken van 7—10 en van 12—3. (O. H. C. 1775, No. 26) en brandt 's avonds een Machine met zijn Naam ²⁾).

De orthodontie had geene moeilijkheden voor hem, want ³⁾, de nog niet zoo lang (5 jaren) in de kunst geoefend zijnde „maakt de reijen gelijk en doet die van Kinderen in orde groeien”. Hij woont nu op de Anthonies Breestraat over de groote Apotheek; vergulde Kiezen en zijn naam hangen uit en zijn medelijdende hart deed hem de armen gratis behandelen. In 1779 ⁴⁾, doet hij weten, dat hij „Tanden voor in de Mond zet, daar dezelve mankeeren Vast en zeer Natuurlijk zonder de minste hinder of pijn, niet alleen dienstig tot Cieraat, maar nuttig in 't Kaauwen en Uitspraak.” Hij verzoekt ieders Recommandatie, voornamelijk van de Heeren Chirurgijns. De praxis nam toe; hij moest dikwijls van huis af en wij vinden dan in de O. H. C. No. 25 B. de mededeeling, dat hij te zijne huize een zeer bequaam Man heeft, die de Affaire in zijn absentie waarneemt. 'n Assistent dus!

In de N. H. C. van 1782 No. 87, komt het volgende van hem voor: „Niettegenstaande de Kies- en Tand-meester Samuel Lehmans tegenwoordig wegens zijne ongemeene gewindheid en nauwkeurigste voorzichtigheid in 't uitnemen van Kiezen en Tanden van een ieder gerecommandeert en

¹⁾ No. 26. O. H. C.

²⁾ 1775. No. 7. A. C.

³⁾ 1777. No. 111, 116, 134. A. C.

⁴⁾ No. 20. O. H. C.

aangeprezen word, zo ondervindt hij tot zijn grootst nadeel, dat die bij hem zijn willen of om hem zenden, meest verkeer' gaan, doordien vele denken, dat hij woont ten huize van Wijlen zijn Vader, zo als hij onder andere is ontwaar geworden, dat onlangs zekere Dame van Distinctie, komende expres van Westzaanen, in 't Logement de 3 Morianen gestuurt heeft om hem Samuel Lehman, de gezondene verkeerd gegaan en de Dame mishandeld is, door welke gevallen zijn Renommée grootlijks lijd; zo advertteerd voorn. S. L. dat hij niet woont in de Hoogstraat bij zijn Stief Moeder. (die hij toestemt de Affaire zo goed doet als hij zelfs) — enz. adres.

Komt het nú voor, dat in groote steden in de zelfde straat meerdere tandartsen wonen, in 1783 was dit ook reeds het geval, Sam. L. maakt er attent op ¹⁾: „dat er in die zelfde straat, eer men bij hem komt (langs de Nieuwmarkt) nu nog op twee plaatsen groote vergulde Kiezen en Borden uitstee-ken.” Om over de „Venus-ziekte met hem te spreken, had hij een „vrije” kamer ²⁾.

Op die vrije kamer kom ik zoo straks terug, doch wil U eerst mededeelen, wat Sam. Lehman nu al zoo verricht en wel in 1785 ³⁾. Hij verricht alle Operatiën aan de Tandén, zet valsche Tandén in als de natuurlijke, maakt de zwarte, geele en met Kalk bezette Tandén schoon, veilt de scherpe, separeert de te dicht op elkander zittende, vult de holle met Goud, Zilver of Lood, rangeert dee Tandjes van de Kinderen en doet dezelve in goede orde groeijen, neemt de pijnlijke uit, alles zonder pijn en zeer. In 'n ander nummer (No. 134) dier Courant, heeft het, dat hij: „Brand, Grateerd en Plombeert de Holle.”

Nu die „vrije” kamer. In de O. H. C. 1788 No. 18, staat: Jonge lieden, of bedaarde Persoonen, met eenige Swakheden of andere Corruptiën gequelt, door eigen forceering of eenige andere geheime oorzaak (later vindt men nog droomen,

¹⁾ No. 117. A. C.

²⁾ No. 135. A. C.

³⁾ No. 77. A. C.

onreine bijslaap en zelf-bevlekking vermeld (Hof. C. 1788, No. 38), en willende in korten tijd zonder gemerkt te worden, weder in goede orde gebracht zijn, spreke of schrijve daarover de alom gerenommeerde Kies- en Tandmeester Samuel Lehmans, enz. (volgt adres) en in de R. C. van dat jaar No. 113 looft hij 100 ducaten uit zoo iemand hem in zijn „habilité” gelijk.

Reeds 16 jaren staat nu Samuel Lehmans in de courant, hij begint zich nu te voelen en plaatst de volgende annonce in de Hof-Courant van 1789 ¹⁾).

Het is een bewezen waarheid, dat de Tandén zeer nuttige deelen van ons Lighaam zijn, zo wegens Cieraad als Gebruik tot onze Voeding en ze schoon te houden zeer noodzakelijk is tot onderhoud van Schoonheid en Gezondheid. Het is de onvermijdelijke pligt van Ouders, Voogden, Gouverneurs en alle andere, die eenig toezigt over Kinderen aanvertrouwt is, op 't Uitkomen, Aangroey, Verwisseling, Rangeering, schoon en duurzaamheid der Tandén te passen, zo van zig zelve als van hunne onderhoorigen van alle Ouderdom. Aan alle Persoonen zonder onderscheid staan zuivere, schoone en wel gerangeerde Tandén goed. Zij vercierén niet alleen de Mond, maar (doordien de Tandén 't eerst in 't Oog vallen, men gewoonlijk de Schoonheid van een Weesen aan de Tandén beoordeelt) geven 't geheele Aangezigt eene bijzondere bevaligheid. Daarentegen maken vuil of met Kalk bezette tandén een slegt aanzien, een Adversie in den omgang door de walgelijke stank, die zij uitwazemen, 't Tandvleesch word van die Kalk weggestoten en men verliest zijn zo noodig gebit van den dag tot dag. Hoe hinderlijk 't missen van Tandén voor in de Mond is, en hoe mismaakt de rottige stompen en ingevalle Lippen staan, waar door de stem zijn natuurlijke Klank verliest, en 't Lachen in plaats van blijdschap en genoegen, gebrek en mismaaktheid aanduiden, zal niemand kunnen tegenspreken. Men zoude nauwelijks geloven, hoe

¹⁾ No. 25.

nadeelig 't verwaarloozen der Tand en voor de Gezondheid is, want de beste, lekkerste, voedzaamste spijzen, door 't losstaan der Tand en niet wel gekauwt, of met 't vuil en stank der Tand en ingerolt na de Maag gezonden, worden bedorven en bederven verder den Chijl, ontstellen Maag en Darmen, veroorzaken heftige pijnen. Ontstekingen, Krimpelingen, Zenuwtrekkingen en andere toevallige ziekten. Wel is waar, de Zinkens, Ross of Scheurbuik, daar veele aan Laboreeren is veeltijds schuld daar aan, maar meest word 't verwaarloosd.

1. Door de Ouders, Voogden, Gouverneurs, Gouvernantes of andere als bovengemeld, die zig Flatteeren, dat de holle Kiesjes, Tandjes, Stukjes en Worteltjes, die ze bij de Kinderen zien (zo zij immers er na zien) van zelf uitvallen en zoo lang wagten, tot de nieuwe daar reeds achter zittende, aansteeken, bederven en een slegt ongerangeert Gebit veroorzaken.

2. door tedere Moeders, die bang zijn, dat men hunne Liefelingen kwaad zal doen en liever verkiezen, dat de Kinder-tjes met kromme, ongerangeerde, puntige gevaarlijke Tand en loopen, dan ze in handen te geven van een deskundig Man, die 't (zo hij zijn Zaaken verstaat) in weinig tijds bijna zonder pijn redresseert, middelen aan de hand geeft om 't te redresseeren.

3. de Vuil en Slijmigheid op de Tand en word van zommige zoo weinig geagt, 't zij uit Lui-of Morsigheid, dat men Slijm, Kalk of Scorbutique Wijnsteen op de Tand en laat zitten, hetwelk 't Tandvlees weg stoot, de Tand en los maakt, de Lugt, die er noodzaaklijk in en uit spelen moet, belet, en men zijn Gebit en grootst Cieraad, nog Jong zijnde, kwijt wordt en niet dan te laat beklagt. Dit voor te komen of te verhelpen heeft de Kies- en Tandmeester Samuel Lehman te Amsterdam zijn meeste tijd en opmerking, veele moeite, kosten, eigen Oeffening en groote Ondervinding aanbesteedt, daarin 't Menschdom nuttig te zijn."

1. Verhelpt alle ongeregelheden der Kiesjes en Tandjes aan Kinderen en doet deselve goed, gemakkelijk en in goede orde groeien.

2. Maakt de Slijm, Kalk en Scorbut van de Tand en maakt de zwartste Tand wit en zuiver zonder 't Email te beschadigen.

3. Zet valsche (artificiële en natuurlijke) Tand in de plaats daar eenige manqueeren, die men van de Natuurlijke eigen Tand niet onderscheiden kan.

4. Vult de holle, onpijnlijke Kies met Goud, Zilver of Loot, dat zij veele Jaaren kunnen blijven zonder hinder.

5. Vijlt de Scherptens en Punten van de Kies, dat ze Tong, Lippen of Wangen niet beschadigen.

6. Neemt de pijnverwekkende holle Kies of Tand uit, al ware ze tot diep in de kasten afgebroken, of verzweringen er bij, dat men de mond nauwelijks kan openen, zonder eenige pijn. Offereerd zijn Advies aan desbenoodigd zijnde gratis.

In No. 40, van de zelfde courant vertelt hij het volgende: 't Groot aantal zwervende Quakzalvers, die zig voor Tandmeesters uitgeven, de Patiënten door hunne alles ondernemende Hardiesse veeltijds ongelukkig maken, zoo als de zeer experte Kies- en Tandmeester Samuel Lehman te Amsterdam zeer dikwijls ondervindt, dat men bijna dagelijks overal vandaan bij hem komt te laten verbeteren, dat andere verbrod hebben, waarschouwd derhalve, die 't ongeluk hebben van zig Kies te moeten laten trekken of eenig ander gebrek aan 't Gebit en voornamelijk voor Kinderen, zich niet over te geven aan elk een, die maar zegt, ik ben Tandmeester. Hij, Samuel Lehman, heeft zijne behandeling in 't Uitnemen, Inzetten en Schoonmaken van Tand en Kies, door een onnoemelijk getal Waarnemingen en Ondervindingen tot een diergelijke Perfectie gebragt, dat hij zig met regt kan flatteeren, dat men niemand daarin gelijk is; hij heeft in weinig Jaaren meer dan 10,000 Kies en Tand uitgenomen, waaronder ligt te denken allerhande gevallen voorkwamen. Blijkens Certificatie en Testimoniën van de grootste Mannen deezer en andere Steeden.

Verzoekt de Heeren Doktoren en Chirurgijns hem deraangaande aan hunne Patiënten verder te recommandeeren.

Voor nabloedingen was onze beroepsgenoot niet bang, want

men vindt ¹⁾: N.B. Roosige en andere Bloedrijke Persoonen, die na het trekken sterk mogen bloeden, moeten zich niet verlegen maken, maar direct om hem zenden, zal 't in 5 minuten doen ophouden, zonder eenige hinder.

Steeds voorwaarts ging het met de praxis! de patiëntjes kwamen dikwijls terug en onze collega besluit het volgende ²⁾: Abonnementen voor f 10.10, in 't Jaar, de Tandén schoon, wit en in goede orde te houden. Ouders, voogden, die 't Wel en Schoon der Kinderen niet onverschillig kan zijn, dienen dit niet te verwaarloozen. De Kies- en Tandmeester Samuel Lehmans, adverteerd, dat hij Inschrijvingen aanneemt als boven gemeld, komende eens in de Maand of zoo veel meer 't nodig is, in Schoolen (daar wordt nu zooveel over geschreven en gepraat, alsof het nieuw was) of Huizen na de Tandén zien en wat ten beste oordeeld er aan te verrichten.

In No. 109, hetzelfde jaar en in de zelfde courant had hij als goed Hollander, 'n beetje het land en meende te moeten adverteeren, dat hij „alles verrigt met de helft omslag en met vermindering van alle die onnoodige, windmakende praeparaten”. In 1794 leert hij ons ³⁾, dat „hij valsche Tandén inzet op een geheele nieuwe manier en veel gemakkelijker als tot nog toe bekend is, die men zig zelf, zonder behulp van een Tandmeester helpen kan, enz. Schoolen kunnen met hem in 't generaal accordeeren. In 1801 ⁴⁾ komt zijn zoon Charles in de praktijk en bij dezen kan men in 1806 (R. C. No. 89) abonneeren voor één Kind à 7 pop; twee f 10.—, drie en meer à f 14. Hij woont ten huize van zijn Vader.

In hetzelfde jaar blijkt de vader 's Maandags nog op de Botermarkt te staan (R. C. No. 72). Hij noodigt ouders uit om de tandjes der kinderen, vooral tusschen het 10—14 jaar niet te verwaarloozen en zijne behandeling te komen zien. De dank en zegenwensch der Armen, die sedert bijna 40 Jaren

¹⁾ No. 92. A. C.

²⁾ No. 133. A. C.

³⁾ No. 92. A. C.

⁴⁾ No. 133. A. C.

van woedende pijnen, door hem aldaar verlost zijn, zijn hem belooning en aansporing genoeg dit tot gerief der arme lijden- den te blijven continueeren. (Dat zouden nu niet vele collegae doen, hè; ze gaan liever naar Nice).

In 1807 ¹⁾, zegt hij per jaar circa „10,000 pijnlijke, afge- rotte en afgebroken Kiezen en Tandën uit te nemen, en in 1814 ²⁾ heeft hij weder ondervonden, bij hem gezonden, Bui- tenlieden verkeerd gingen en dat een ander zich voor Samuel Lehman's uitgaf.

In de O. H. C. van 1818, No. 28, ontwaren wij, dat collega S. L. overleden is: „S. N. Dentz en deszelfs Broeder A. S. Nathan Dentz, geëxamineerde en geadmiteerde Mond-, Kies- en Tandmeesters te A'dam: 's Hage, Leyden, Utrecht etc., verwittigen bij deze het geëerde publiek, dat vermits het ongelukkig en subtiel overlijden huns Bloedverwant en Vriend, de heer Samuel Lehman, Tandmeester, welke deszelfs beroep gedurende een reeks van Jaren met zoo veel behendigheid uit- geoefend en tevens de Armen 's Maandag gratis bediend heeft en voor wien de Bovengemelden bij deszelfs afwezigheid zijne Kalanten met alle mogelijke exactitude bediend hebben, zij dan ook besloten hebben, ten einde de Armen niet van deze hulp beroofd te laten, een hunner 's Maandags van 11 tot 1 uur in 't Huis genaamd de Roskam, op de Botermarkt, op de hoek van de Reguliers-Dwarsstraat, de Armen insgelijks gratis alle mogelijke adssistentie te zullen verleen: verzoeken echter de Heeren Diakenen, Regenten van Weeshuizen, Armenbezor- gers der onderscheidene Godsdienstige Gezindheden, des- zelve Bedeelden of Wezen met een Bewijs van Bedeeling te voorzien. Verwittigen wijders hunne geabonneerden en verdere Begunstigers, dat een hunner dagelijks ter hunne Woonplaats, Hoogstraat No. 7, te spreken of te ontbieden is en bevelen zich verders in de protectie van heeren Professoren, Doctoren, Chirurgen en het geëerde Publiek ten hoogste aan.”

Het geslacht Lehman Joseph heeft vele beoefenaars der

¹⁾ No. 53. A. C.

²⁾ No. 135. A. C.

tandheelkunde aan ons land geleverd. Een nazaat zelfs, door ons allen geacht en geëerd om de verdiensten, die hij verworven heeft bij het dienen van ons beroep, hebben wij het genoegen in ons midden te zien, en de Joode Breestraat in Amsterdam heeft de eer de bakermat te zijn der Tandheelkunde in Nederland. Lehman Joseph deelde zijn tandheelkundige kennis mede aan zijne tweede vrouw; zijn zoon Samuel Lehmans drukte zijne voetsporen, een kleinzoon Charles Lehmans oefende ook ons beroep uit; een schoonzoon van Lehman Joseph Simon Nathans adverteerde van 1785—1811 en deze had wederom twee zonen n.l. Simon Nathans Dentz en A. S. Dentz, die hun vader opvolgden.

Simon Nathans heeft ook tot ons gesproken door middel der couranten. Hij praktizeerde met zijn schoonmoeder in de Hoogstraat boven de Tinnegieter ¹⁾. „De Arme of Werklieden, die bij wijlen haar Kiezen of Tandten verwaarloozen, wegens Gebrek aan Geld kunnen 's Maandags voor de middag tot 2 uren voor Niet bediend worden, ten huize van voorn. Wed. Lehman Joseph, Kies- en Tandmeesteres in de Hoogstraat ²⁾. Twee jaren later heeft hij „eene Compositie uitgevonden, alwaar hij de losse en waggelende Tandten kan vast maken, net of zij nooit los geweest zijn enz. ³⁾ en in 1795 ⁴⁾, vermeerdert zijne medische kennis zeer; hij adverteert:

De zoo vermaarde en nuttige Jicht Kousen zijn tans wederom en in allerlei Koleuren te bekomen bij den Kies en Tandmeester Simon Nathans te Amsterdam. Behalve dat dese Kousen zeer wel staan en om derzelve warmte in alle grootte zijn aan te prijzen en derzelve beproefde deugdzame eigenschap te samen met zes kleine Pillen, waarvan men om de agt dagen een inneemt, volkomen te herstellen van de Jicht, Rhumatische Pijne, Podagra, Scheurbuik, Waterzucht, verdrijvende de Pijnen en zwellingen, ja zelfs lammigheid in

¹⁾ 1785. No. 103. R. C.

²⁾ 1786. No. 118. A. C.

³⁾ No. 48. R. C.

⁴⁾ No. 19. R. C.

Armen en Beenen. Deze Kousen met zes Pillen, kosten 6 Gl. 5 st. De Prijs van de Vrouwen-Kousen met vijf Pillen is 5 Gl. 5 st. Zijn alleen te bekomen bij den Kies en Tandmeester Simon Nathans te Amsterdam (adres) waar het Beeld van Lehman Joseph voor het venster staat. — NB. Men gelieve op Naam en Woonplaats te letten — of door baatzuchtige verkeerdt gebragt te worden.”

Samenwerking tusschen arts en tandarts werd meer en meer door hem gewenscht, het volgend jaar ¹⁾ verkoopt hij reeds oogmiddelen, pommade voor geborstene Lippen, een cordial Republikeinsch Middel à f 1.5, en een Restaureerende en Stimuleerende Goud-tinctuur, zijnde zeer dienstig de verspilde krachten door te veel Huwelijks drift te herstellen, enz. breeder in 't Berigt; het Fleschje kost met een Berigt Fl. 2.12 st.

En in 1806 is hij „gevoelig aan de bewijzen van vertrouwen, welke hij sedert 25 Jaren heeft ontvangen van alle of de meeste Steden van het Koningrijk Holland, waar hij geopend heeft een Abonnement, waarin meer dan honderd Familiën geteekend hebben.” ²⁾ Hij reist en trekt o.m. naar Nijmegen, Arnhem, Nijkerk en bij zijne afwezigheid wordt zijne Affaire gedreven door een bekwaam Tandmeester, wiens kunde hij waarborgt ³⁾; hij noemt zich in dat zelfde jaar Tand-Arts (R. C. No. 33) en heeft eene verhandeling geschreven over de Ziekten en gebreken der Tandten, die voor zijne Geabonneerden gratis te bekomen is. Af en toe verhindert „slegt weer” hem op reis te gaan, zoo in 1809 ⁴⁾; hij overleed in 1811.

Geloof nu niet, geachte toehoorders, dat de leden van het geslacht Lehman Joseph *alleen* schitterden aan ons tandheelkundig firmament. Ach neen, ook in die dagen, was er strijd en mededinging. Daar waren Le Sieur Mossinelli, chirurgiendentiste ⁵⁾, die o.m. ook: „est le seul, qui possède le grand

¹⁾ No. 101. R. C.

²⁾ No. 102. R. C.

³⁾ 1807. No. 140 en 149. A. C.

⁴⁾ No. 135. A. C.

⁵⁾ 1784. No. 14 A. C.

secret de guérir en 24 heures les Cors aux pieds. Et en enlève leurs Racines sans faire ressentir la moindre Douleur"; de ge-admitteerde Kies-, Tand- en Mond-Meester Moses Levi Hard-looper ¹⁾), die aanneemt in 5 à 6 minuten tanden, die geheel zwart zijn, zo wit als Yvoir te maken"; Albert Smelt, in de Lamsteeg in Zuidland ²⁾), die ook *dubbele* Tandten uitneemt en zelfs het geheele gebit in zet; Mgs. Bernard en de Heer Davi uit Londen, die: „Menschelijke Tandten *verplaatsen* ³⁾ en die: „afgebrooken Tandten, al waren ze nog zoo erg, zonder Pijn uit ligten". Dan nog Daniël Muller uit Leipzig ⁴⁾), Moses Gabriël ⁵⁾ op wien ik zoo straks terug kom; de Heer Cobos, Coll. Schutz, Burger en Chirurgijn en Dentiste van H. D. K. Hoogheden ⁶⁾; Mg. St. Raymond, uit Londen, die o.a. „*Obturator*s of Konstplaten stelt voor diegeenen, die het Verhemelte van den Mond verloren hebben, die zij zoodanig in den Mond doen sliten, zonder die aan de Tandten vast te maken, dat de Persoon zelve die gemakkelijk kan uitneemen en verplaat-sen" ⁷⁾).

Laat ons even terug gaan naar het jaar 1787. In de Oprechte Nederlandsche Courant No. 108.

Daar gepasseerde Maandag zeker Vrouwspersoon op de Botermarkt te Amsterdam kwam, om van Samuel Lehman (die over de 20 Jaaren den Armen 's Maandags gratis helpt) een kies te laten trekken, ongelukkig zich geabuseerd heeft en zich uit Onkunde begeven heeft in handen van zekere Moses Gabriël, die thans mede op de Botermarkt staat, Kiezen te willen laten trekken, hetwelk van dat gevolg was, dat de Omstanders de Mishandeling niet langer kunnende aanzien hem Gabriël van de Chais wilde haalen, zo dat hij nog door adsistentie van Dienaars gered is, en hij nu al uit-

1) 1783. No. 126. O. H. C.

2) 1785. No. 103. R. C.

3) 1785. No. 82. R. C.

4) 1785. No. 156. R. C.

5) 1787. No. 109. Ned. C.

6) 1788. No. 68 en No. 107. R. C.

7) 1788. No. 139. A. C.

strooit, als of Lehmans, Lieden aangehitst of omgekogt, daar toe zoude hebben, al hoewel een ieder die hem Lehmans van nabij kent, weet dat hij te wel denkt, om zich diergelijke laagheden schuldig te maken, belooft hij evenwel een Praemie van Tien Ducaten, aan een ieder die zeggen kan, aangesproken, aangemoedigd of opgehitst te zijn, om die Persoon kwaad te doen. Samuel Lehmans heeft dus mededingers, waaronder ook Moses Gabriël. In de Nederl. C. No. 109 schrijft deze:

„Moses Gabriël, geadmitteerd Kies- en Tandmeester, het infaam verdigte Advertissement door Samuel Lehmans in de Oprechte Nederlandsche Courant van den 4. dezer geplaatst, geleezen hebbende, hoedanig dezelve uit Onkunde in data den 3 dezer, op de Botermarkt, een zeker Vrouwspersoon in het trekken van een Kies, mishandeld zou hebben en ten deze opzichte door de Omstanders van de Chais zoude zijn gehaald geworden, zoo hij door Dienaars niet gered geworden was — zo adverteerd dezelve het respectabel Publiek, dat zulks onwaarachtig is, trouwens het laatste zoude door deszelfs aangehitste en omgekogte Lieden (welke hij Omstanders noemt wel hebben kunnen gebeuren, bij aldien niet verscheidene aanzienlijke Persoonen hadden daar bijgestaan, welke het ongelijk hem, Moses Gabriël, door Samuel Lehmans en deszelfs Aanhang geworden niet geduld hadden; zo dat het voorn. leugenachtig Advertisement van hem Samuel Lehmans, alleen uit Eigenbelang en om deszelfs even schoon te maken, in de Courant is geplaatst geworden, om daar door, ware het mogelijk, hem Moses Gabriël van zijn Brood te berooven en van de Botermarkt te verdrijven, gelijk dezelve reeds aan twee anderen, ja, zelfs aan zijn eigen Familie heeft gedaan, houdende laatstgemelde de baatzugtige Samuel Lehmans voor een Eerdief, Infaame Lasteraar, ja zelfs voor een Verleider en Schurk, zo lang tot hij hem van Onkunde in zijn Practijk kan overtuigen; maar wel zal Moses Gabriël der Wereld aantoonen, verscheidene deerlijk door hem mishandelde, beloonende te dien einde een Praemie van twee Ducaten voor de Armen, en één Ducaat voor diegeene, welke hem van de

Waarheid, zo wel van 't geene, wat den 3' dezer zoude gebeurd zijn, als wat voor deezzen gebeurd mogte zijn, te overtuigen, en principaal de Persoonen aan te toonen, waar van zijn Libelleus Advertisement mentie heeft gemaakt, weshalve een ieder verzogt wordt, zich van een zo Infaame Lastertong niet te storen, maar bij benoediging hem Moses Gabriël met dezelve Gunst als voorheen te vereenen de Armen worden door hem voor niet geholpen.

Hierop liet Sam. Lehmans geen gras groeien. Reeds in het volgend nummer dier Courant leest men: S. Lehmans ziet het schurkagtige advertentie van een M. Gabriël, opgesteld door zekere verloopene en dronke Comptoir-knecht (want hij Gabriël kan nog schrijven nog leezen) met diezelfde veragting aan, die 't meriteerd en agt hem Gabriël met zijne Opstellen te ver beneden hem om die laesive Advertentie te beantwoorden. N.B. Men kome 's Maandags op de Botermark en zie de behandeling van die Gabriël en van hem Lehmans en oordeele."

Wij zijn in 1778 steken gebleven. In 1792 adverteert Coleredo (O. H. C. No. 103) en de heer Dominicus Merelli, uit Toskana ¹⁾). In de O. H. C. van 1803, No. 105, doet „A. van Nijmegen Mechanisch Kunstwerker" ons weten, dat hij „maakt stukken tot in plaatsstelling van vermiste Ledematen, bootsende de natuurlijke beweging na, zet Oogen in om het defigurende van een missend oog te verhelpen, maakt Tand en Kiezen zooveel men er mankeert, zelfs heele Gebitten, daar men het natuurlijk gebruik en cieraad van heeft, verhelpt de stukken, die gesleeten of niet wel pasbaar zijn; adres bij de Wed. v. Nijmegen op de Kolpoortsgragt te Leyden. NB. Brieven franco."

Wij vernemen uit de O. H. C. van 1807, No. 70, dat 'n zekere de Vergani, dentiste van Z. M. den Koning van Holland is. Hij is Officier de Santé, doctor in de Heel- en Geneeskunde en bedient het Huis der Pages, benevens de Militaire School. Hij was geadmitteerd door de Collegiën van Genees-

¹⁾ No. 59. A. C.

kundig Toevoorzicht van Amsterdam en den Haag; (ik zal later eens Uw aandacht er op vestigen, dat men hier in Holland steeds wettelijke beperkingen heeft opgelegd aan de vrije uitoefening van ons beroep. Of men die wettelijke beperkingen steeds heeft gehandhaafd is iets anders). De Heer Vergagni werd later (A. C. 1809, No. 25) opgevolgd door coll. Borget, die „alle de Kunstbewerkingen doet, die eigen zijn aan zijn beroep en ook het werktuigkundig gedeelte”. Men zou daaruit kunnen veronderstellen, dat de tandheeskunde zich reeds begon te spiltzen!

'n Ander lid van 't geslacht Lehman Joseph duikt te Cleef op, n.l. Lehman Joseph Son ¹⁾. Hij deelt zijnen Abonneerden mede, dat hij door hef sterfgeval van zijn waarden oom Samuel Lehmans, toch niet van plan is in A'dam te etableeren. Hij *blijft* te Cleef. Als iets nieuws lezen wij „Bevestigen van losse tanden door *gouden platen*.” Tandartsen worden ook wel eens ziek, coll. H. Purmer ²⁾ moet wegens Geelzucht vier weken het huis houden.

Wij vinden omstreeks dien tijd nog de namen van Salomon, Lion, Goudsmit, Cohen, Prins, Stijer, de Vries, Regensburg en Gollette. Coll. Lion bezocht in 1822 zijne patiënten buiten onder gebruikmaking der „stoomboot”.

De porseleinen kunsttanden werden voor het eerst hier aangekondigd door Mr. Talma ³⁾. Mr. Talma vient enfin de réussir à Faire des Dents Minérales dites incorruptibles, qui ont de grands avantages sur toutes celles faites jusqu'à présent à Paris en ce qu'il est parvenu à donner aux siennes la forme et la couleur des dents naturelles et en même temps leur solidité et leur durée ne laissent rien à desirer. Une fois qu'elles sont placées dans la bouche, où l'oeil le plus exercée ne pourrait les distingués des naturelles.

Ter requisitie van 'n zekeren Adreas Haan, Breuk- en Tand-

1) 1818. No. 55. O. H. C.

2) 1821. No. 27. O. H. C.

3) 1826. No. 15. O. H. C.

meester werd in 1827 ¹⁾, een huis en erve verkocht en M. B. Wallach ²⁾, schrijft, dat hij ook Eksteroogen snijdt, zonder pijn of bloed binnen 3 à 4 minuten en waarschuwt voor rondloopende kwakzalvers, die zich in de huizen indringen. Van de toenmalige prijzen en verrichtingen zal ik U eenige voorbeelden geven. A. A. Regensburg ³⁾ bedient degenen die zich aan zijn huis vervoegen voor de matige prijs van f 1.— en wanneer hij ontboden wordt voor de billijke prijs van f 3.— Wallach ⁴⁾ neemt geene extra betaling voor mondmiddelen, die hij bij het Abonnement voor niet levert. Een der meest uitgebreide advertenties is wel deze uit de A. C. 1835, No. 100: Monsieur Clément, dentiste des trois Universités Royales, autorisé par Messieurs les Membres composant le Comité-Médical d'Amsterdam, a l'honneur d'annoncer au Public, qu'il demeure Keizersgracht No. 4. Il croit devoir donner un détail des soins, qu'il porte aux Dents pour leur conservation, avec un prix raisonnable des diverses opérations qu'il pratique journellement.

Nettoiemment Des Dents.

Il nettoie les Dents avec dextérité sans faire éprouver de douleur; cette légère opération les dégage du Kalkaire que chacun a peu ou beaucoup et qui par sa constante présence irrite les gencives, déracine les Dents, les rends chancellantes et dispose au scorbut, plus encore il infecte l'haleine, ce qui est aussi désagréable pour soi que pour les personnes que l'on approche. Monsieur Clément n'exige rien pour donner ses conseils et visiter la bouche des personnes qui désirent le consulter dans son Cabinet; il démontrera aux personnes le Tartre ou Kalkaire, qui est contenu dans leur bouche au moyen d'un petit instrument odontoscopique avec lequel on voit clairement si les Dents ont besoin d'être nettoyées et par ce moyen on apercevra jusqu'à la plus petite imperfection,

¹⁾ No. 84. R. C.

²⁾ 1827. No. 67. Dagbl. v. 's-Grav.

³⁾ 1829. No. 24. O. H. C.

⁴⁾ 1830. No. 2. Dagbl. v. 's-Grav.

ce qui se passe sur les Dents, moyen aussi d'éviter cette erreur grossière parmi certains Dentistes qui arrachent une bonne Dent pour une gâtée, enfin avec l'odontoscopique mobile on apercevra les plus petites caries qui sont commençantes sur les Dents et auxquelles on peut porter secours, sauver les Dents pour la vie et qui, négligées seraient sans remèdes; il est donc essentiel de faire visiter sa bouche par un Dentiste habile, qui aime plutôt à conserver les Dents qu'à les arracher, car malgré le degré de perfection depuis quinze ans pour extraire les Dents, je ne m'y décide qu'à dernière extrémité. Car le succès que j'ai de les guérir est presque toujours constant. Je porte un grand soin à la bouche des Enfants et je recommande cette attention importante pour ces 'petits êtres intéressans' auxquels on néglige trop souvent dans l'évolution ou la pousse de la seconde Dentition. Que de bonnes Mères se rassurent, qu'elles écartent leur crainte! Monsieur Clément leur visitera la bouche, il donnera son conseil en vrai Physiologiste prudent et éclairé et l'on verra peu à peu seconder la nature et les Dents des Enfants se ranger dans un ordre parfait, ce qui non seulement ajoute à l'agrément de la Physiologie, mais encore tend à conservation des Dents, parce qu'il est évident que les Dents, bien égalisées et bien rangées sont préférables à celles qui se croisent les unes sur les autres faute de soin, qui souvent font avancer la lèvre supérieure ou inférieure, plus encore leur contact est toujours la suite funeste de la perte des Dents, on voudrait bien plus tard y remédier, il y a des charlatants qui ont l'imprudence d'employer la lime, mais, le remède est pire que le mal; mais je m'écarte des limites de mon annonce; l'annonce de ma profession m'oblige à parler dans l'Intérêt du Public.

Dents Plombées.

Mons. Clément plombe les Dents en or, en argent ou en plomb; ce moyen empêche le séjour des alimens qui se putréfient dans la cavité de la Dent gâtée et prolonge la durée de la Dent indéfiniment.

Prix 1 florin en or.

Esthiomérisation.

Cette opération a pour but d'arrêter les progrès d'une Dent un peu gâtée, ou cariée, ce qui la conserve toute la vie.

Prix 1 florin.

Luxation d'une Dent.

On pratique cette opération aux Dents fistuleuses, pour faire cesser les abcès, fistules et les fluxions, ce qui conserve la Dent en place (Lisez mes ouvrages).

Prix 3 florins.

Dents Incisives Gâtées sur le Devant.

Mons. Clément les arrange en une séance, comme si elles n'avaient jamais été gâtées et sans le secours de fil d'or, ni de soie, ni d'argent, ou de pivot métallique.

Prix 5 florins.

Dents chancellantes.

Les personnes qui par suite de scorbut, ou de trop grande quantité de Kalkaire ou de toute autre maladie, auraient les Dents chancellantes peuvent s'adresser à Mons. Clément, qui en deux séances les rendra solides, à pouvoir triturer dessus.

Prix 1 florin par dent.

Dents Transplantées.

Les personnes qui ont eu le malheur de perdre leurs Dents soit en partie ou en totalité et qui désirent les faire remplacer à peu de frais et sans douleur, peuvent s'adresser avec confiance chez Mons. Clément, qui les remplace en 15 minutes, avec l'imitation parfaite de la nature. Messieurs les Docteurs, Chirurgiens et Pharmaciens sont invités de la part de Mons. Clément, à se donner la peine de venir visiter son cabinet, ils y apprécieront sans doute quelques instrumens modernes,

il profite de cette invitation pour leur offrir ainsi qu'à leur estimable famille les soins assidus et impressés de son art, dans son spécialité pathologique.

NB. Mons. Clément ne se transporte dans les maisons qu'étant prévenu la veille, pour l'avoir de suite on doit l'envoyer chercher en voiture. Sa demeure est Keizersgracht No. 4, près l'Amstel.

Mons. Clément opère les indigens gratis, tous les 15 de chaque mois, de midi à 4 heures.

Reeds na twee jaren (in 1837) heeft coll. Clément er genoeg van en „Quiteerd finaal zijn Etablissement als Tandmeester en wenscht verschoond te mogen blijven van aanvragen gemeld Vak betreffende". In 1836 ¹⁾, had hij nog 'n Abonnement aangeboden van fl. 1.— per maand en gaf mevrouw Clement schrijf-onderricht.

Ik zal nog een fransche advertentie laten volgen, waarin het amalgaam zich aanmeldt en wel uit het Dagbl. v. 's-Grav. 1840, in 1839 in 't Hollandsch verschenen in de O. H. C. No. 156.

Plombage des dents cariées avec le
Minéral Succédaneum.

Perte des dents, remplacées sans ligatures
ni fils de métal.

Mons. John Mallan, Chirurgien, Dentiste, sous la raison Mallan et fils No. 9, Halfmonstreet, Piccadilly à Londres, a l'honneur d'annoncer à la noblesse et à la bourgeoisie de la Haye et des environs, qu'à l'occasion de sa seconde visite annuelle dans cette résidence, il aura l'avantage de soumettre à leur examen divers perfectionements très importants dans la structure et l'arrangement des Dents Minérales Incorradibles (son invention) ainsi que dans la méthode toute particulière, qu'il a pour tamponner et remodeler Les Dents Gâtées avec sa célèbre Minéral-Succédaneum, qui dans quelques secondes

¹⁾ No. 21 en 64. A. C.

se rendurcit en un émail perlé, sans que le patient éprouve la moindre douleur ou inconvénient. Le caractère particulier de cet Email ainsi que les dents minérales est l'impossibilité de jamais pouvoir se corroder ou se décolorer et lorsqu'elles sont sous tous les rapports pareils aux dents primitivement placées par la main de la nature. La méthode de M. J. Mallan est en outre spécialement distinguée et elle diffère de celles des autres dentistes, parce qu'il considère comme un très grand inconvénient les Ligatures et fil de métal. Sa méthode, en fixant une ou plusieurs dents, étant basée sur un principe particulier supporte solidement les Dents voisines tout en évitant la pression sur ces gencives de sorte que l'on peut, sans crainte de douleur présente ou future obtenir tous les attraits du jeune, revivifier les facultés de la mastication et celles de l'articulation dans leur pureté primitive. Dans les cas les plus désespérés, M. J. Mallan, raffermir les dents ébranlées d'une manière tout-à-fait efficace soit que les défauts aient été causés par l'Age, Concrétion de tartre, soorbut ou Affections Mercurielles des Gencives, etc.

Mijne Heeren hoe aangenaam zou het zijn, wanneer wij met minder moeite veel meer konder bereiken. In 1841 ¹⁾, schijnt dit gulden tijdperk bereikt te zijn, luistert maar: De Ondergeteekende (A. F. C. Koenaart), geadmiteerd tot het Berooken der Tand en Kiezen, heeft de eer dit Middel dagelijks met het beste gevolg te apliceren, tegen de meest bekende ziekten der Tand en Kiezen, waardoor de pijn geheel benomen en het bederf geweerd wordt. Hij heeft het genoeg, dat dit Middel door de meeste Geneeskundigen aanbevolen wordt, vermits de ondervinding geleerd heeft, dat geen Middel zoo heilzaam werkt en meest alle operatiën onnoodig maakt. Behoeftigen worden door hem gratis geholpen."

Jammer voor ons, dat genoemde heer het geheim mede in het graf genomen heeft en wij nog steeds moeten zwoegen om, met behulp van de meest up-to-date technische hulpmiddelen,

¹⁾ No. 19. Dagbl. v. 's-Grav.

onze patiënten trachten te helpen en ook florissante fabrieken van tandheerkundige benooidigheden in stand houden.

Maar „Spasz beiseite”, geachte toehoorders, het middeltje was volstrekt niet nieuw, reeds bij den grooten Galenus vindt men het ongeveer voor 1600 jaren aangegeven.

(Wordt vervolgd.)
